

BOKRECENSION

THE ART OF MEDIEVAL TECHNOLOGY

Images of Noah the Shipbuilder

Richard W Unger: *The Art of Medieval Technology. Images of Noah the Shipbuilder.* 168 sid plus ill. 1991. Rutgers University Press. New Brunswick, N J, USA 1991.

I den medeltida katolska ikonografin skildras samtida båtar och fartyg som kan bidra till förståelsen av det medeltida samhället och dess religiösa filosofi. De mest bekanta motiven gäller i allmänhet Noa och Arken, Jona och valfiskens. S:t Ursula och de 10.000 jungfrurna, flera sjöfartshelgon, som S:t Nikolaus av Myra och Bari, S:t Clemens och i Norden S:t Olav, inte minst S:t Olavs kappsegling.

Av dessa har Unger valt Noa, som är det enda som berör själva bygget av skeppen. Efter författarens strikt (modernt) marknadsinriktade och enligt kritiken anakroniska studie *The Ship in the Medieval Economy*

(1982) förväntade man sig ingalunda den Fingerspitzegefühl som är nödvändig för att förstå den ikonografiska sfären. Unger har dock lyckats anmärkningsvärt väl. Han hänvisar dock tacksamt till den hjälp han fått från konstvetenskapligt håll.

Den kanske viktigaste iakttagelsen gäller de sociala förhållandena. I Nordeuropa framställs alltid Noa som egen utövare av timmermannens konst. I södra Europa är han nästan alltid ledarens och inspektörens, men tar inte själv del i arbetet. Möjlig skildras söner som varvsarbetare. Detta speglar en fundamental skillnad i inställningen och organisationen av arbetet. Det visar också till en del skillnaden mellan traditionellt skalbygge och det framväxande skeletbygge. Det senare förmodas ha inneburit större teoretisk planering och andra kvalitetskrav än det förra. I ekonomiskt avseende ger det

en speciell tyngd åt några av Ungers egna argument om t ex kapitalbildning, fartygs förväntade livslängd och den begynnande serieproduktionen av handelsfartyg.

Teknologiskt visas särskilt sågningens genombrott. Redan senantikens skeppsbyggare i Medelhavet utnyttjade tvåmanssåg i en ram. I Norden klövs stockarna och bilades plankorna ut ännu under 1200-talet.

Man lägger särskilt märke till de första brädsågarna för hand i norra Europa, där två man sågar uppifrån och ner genom stocken och den undre mannen antingen står i en grop (jfr eng pit-saw) eller stocken ligger på en ställning och denne står på marken. I Sverige kallades de i nyare tid kranssågar (troligen efter tyskans Kranich - 'trana', efter den tranhalsformade avslutningen mot det övre handtaget). Men de större skeppsvarvens kranssågade virke utfördes under 1800-talet med en såg som starkt påminde om den senantika, uppspänd i en stor träram. I muntlig tradition berättas om den stackars undre mannen som alltid bar en väldig slokhatt för att undvika att få sågspånsregnet i ögonen.

Unger har dock helt och hållet missat de unika medeltida kyrkmålningarna i Skandinavien. De är verkligen inte utan intresse i detta avseende. Här finns nämligen från Kirkerup kyrka på Själland den första bilden på nordiskt område c 1325 av just denna tvåmanssåg. Också här bygges Arken. Men desto intressantare är att man redan på det sena 1200-talsvraket från Gedesby på Falster kunnat påvisa sågskär, speciellt på stävarna och på översta bordet. Åkerlunds sågspår på Galtabäcksbåten (efter 1150) torde, som han själv också påpekat, kunna förklaras på annat sätt. I Danmark har man också samtidigt kunnat påvisa dendrokronologiska dateringar av virke som använts i kyrklig skulptur, vilka stöder uppfattningen att sågat virke börjat utnyttjas på alla områden c 1300.

Denna anmärkning gäller detaljer. Unger har anlagt ett stort europeiskt perspektiv och hans generella sociala gränsdragning mellan nord-europeiskt och sydeuropeiskt skeppsbyggeri är av stort intresse, också för att förklara den ömsesidiga innovationsprocessen och uppkomsten av det tremastade segelfartyget i slutet av medeltiden.

Läst av Christer Westerdahl